

Smaastykker.

I.

Bidrag til fynsk Præstehistorie.

Meddelte af Lærer S. Jørgensen i Kistrup.

1.

*Thingsvidner førte ved Sunds Herredsting i Anledning af
Hr. Mads Gregersens Kaldelse til Østerskjerninge-
Hundstrup 1660.*

Hr. Eggert Christensen, Sognepræst til Østerskjerninge-Hundstrup, døde ³⁰/₆ 1660. I Ufredens Tid blev han meget ilde medhandlet af de Svenske, der havde en stærk Vagt-post i Østerskjerninge Sogn, og hans Gaard blev fire Gange plyndret. Det var de udstandne Lidelser, der fremskyudede om ikke foranledigede hans Død. Da han døde, laa ogsaa hans Hustru saa betænkelig syg, at ingen troede hende til Livet. Han var første Gang gift med Maren Augustinus-datter, efter hvis Død han skiftede saaledes med Børnene, at han til dem udlagde, »den store Gaard i Odense, Apothekeren iboer«, medens han selv beholdt »Gaarden i Svendborg« og den øvrige Bo, saaledes at han alene havde at svare til Boens Gjæld. Han giftede sig anden Gang med Karen Andersdatter af Allerup og havde følgende Børn: Christen, Magdalene, Margrethe, Dorothea og Else.

Eftermanden blev Hr. Mads Gregersen, Kapellan i Sønderbroby; men hans Kald blev meget haardt anfæg-

tet¹⁾, skjønt det synes at være foregaaet efter alle Lovens Former, og de Forhandlinger, dette gav Anledning til, turde mulig ikke være et helt uinteressant Bidrag til Præstekaldelsens Historie :

Den ¹⁰/₁₀ 1660 lod Ridefogden paa Rantzausholm, Peder Børtning²⁾, stævne Hr. Mads Gregersen i Østerskjerninge, samt Niels Hansen Smed og alle Kaj Lykkes Tjenere i Hundstrup. Hans skriftlige Kaldsseddel, der er indført i Thingsvidnet, er saa lydende:

»Er det Eder ej i Sandhed bevidst, at Mogens Villumsens Brev i min Fraværelse er Eder i Hænde kommet med Begjæring, at I vilde advare Almuen i begge Sogne, Hundstrup og Østerskjerninge, at min velbyrdige Husbonde Kaldet til en dygtig Person³⁾ havde bortlovet, og at de sig derfor dermed ej videre skulde befatte, førend min naadige Herres Kundskab kommer, hvorledes Hs. Velbhed med samme Kald sig vil have forholdet«.

Dernæst blev fremlagt Mogens Villumsens Brev, Niels Smed tilskrevet, og under Salling Herreds Provsts Haand, hvilket for Retten blev læst og paaskrevet.

Derimod fremstod Niels Smed og Jesper Rasmussen og svarede, at samme fremskikkede Brev have de for menige Hundstrup Bymænd læst ved deres Kirke efter Prædiken, og samme Dag, som var den 5 August, har Niels strax sig begivet til Østerskjerninge Kirke og det forkyndt for Sognemændene før Prædiken, som Hans Und (en af Erik Kaas's Fogder) det der læste.

Peder Rasmussen, Foged paa Lindskov, fremstod for Retten paa sin Herres (Erik Kaas's) og Hr. Mads Gregersens Vegne og fremlagde Jesper Lavridsen Degns skriftlige Vidne saa lydende:

¹⁾ Herom kan henvises til Ny kirkehist. Saml. V, 688-9, hvor nogle Sagen vedrørende Kongebreve findes meddelte.

²⁾ Om denne Mand og hans Forhold til Kaj Lykke henvises til N. R. Søkilde: »Kaj Lykkes Fald«. Odense 1876.

³⁾ Den i Kongebrevene (N. kirkeh. S V, 688-9) omtalte Peder Skov.

»Eftersom Mogens Villumsen har tilskrevet Niels Smed et Brev, dat. 4 August, at han skulde lade ham vide, hvorlænge det er, siden sl. Hr. Eggert har været død, skrev jeg strax tilbage igjen. Nu er Hr. Mads Gregersen af mig begjærende, at jeg skal være min Sandhed derpaa bekjendt. Brevet kom til mig ud paa Natten, saa jeg læste det ved Lys. Dette bekjender jeg Sandhed at være«.

Dernæst fremlagde P. Rasmussen Provstens skriftlige Kundskab i Brev til Hr. Mads Gregersen anlangende Mogens Villumsens Brev:

»Mogens Villumsen kan ikke bevise, at Brevet er set af nogen af os i Hundstrup, før Kald er gaaet; men ydermere, efter at Kald var gaaet i Skjerninge, gik Niels Smed ud paa Gulvet og sagde lydeligeu, at han gav Eder Kald paa velb. Kaj Lykkes Bønders Vegne, hvorpaa jeg begjærte at se hans Brev. Det han ikke selv kan nægte, og jeg vil vidne det, hvor det gjøres fornødent«.

Dernæst fremstod Niels Smed og berettede, at den Tid, han havde ladet Mogens Villumsens Brev forkynde for Hundstrup Mænd efter Prædiken, da tilspurgte han dem, om de vare tilfredse med, at han skulde drage over til Skjerninge og tale noget om samme Kald. Da svarede de samtlige, at dersom det var med deres Husbondes Minde, da vare de nok dermed tilfreds og vilde nok kalde den Person. Niels Smed adspurgte nu for Retten sine Medtjenere, om de ikke saa til ham sagde, at de nok vare tilfredse dermed, naar det var med deres Husbondes Minde; hvilket de bejaede.

Dernæst blev af P. Rasmussen fremlagt Hr. Mads Gregersens skriftlige Indlæg, hvorefter P. Rasmussen paa Erik Kaas's og Hr. Mads Gregersens Vegne forment, at efterdi Kaldet skete just den 6te Uges Dag, og ingen Indsigelse af den gode Mand Kaj Lykke eller hans Fuldmægtig skete, da bør det Kald, paa Hr. Mads Gregersen sket er, ved sin fulde Magt at staa, og ikke komme Hr. Mads til nogen Hinder eller Skade paa hans Kald den Missive, som

til Bispen forhvervet er, efterdi at den 3die Dagen, efter at Hr. Mads her i Fyn er lovligen kaldet, er [den] udi Kjøbenhavn dateret og her i Landet først ankommen 14 August. Thi dersom den gode Mand velb. Kaj Lykke vilde havt noget derudi at sige, burde det tilforn at være sket, og han ladet sin Fuldmægtig i Hundstrup Kirke samme Kald afværge og ikke nu, efter at Hr. Mads efter Kgl. Majst.s Forordning 6te Ugedag lovlig kaldet er, hans Kald at forhindre.

Peder Børtning paa sin velb. Herres Vegne formente, at efterdi Mogens Villumsens Brev udtrykkelig indeholder, at Kaj Lykke, som den største Del af Kaldet tilhører, havde forskrevet en anden Person til samme Kald, som og er læst og forkyndt i Østerskjerninge Kirke, før Kaldet skete, ej heller nogen Tid skal bevises velb. Kaj Lykke nogen Tid at have været tilstede, da Hr. Mads Gregersen har været kaldet, og dog befindes at være indført i Kaldsbrevet for den bedste Kaldsmand; formener derfor, at ej med samme Kald er saa lovlig medhandlet, som ske burde, men Hs. Velbh. til stor Præjudice udi hans Frihed, som hans Forfædre før ham af Arilds Tid have nydt til fornævnte Sogne. Desligeste fremlagde og Peder Børtning en Kopi af Kaldsbrevet til Hr. Mads Gregersen, som det er givet i Hundstrup og Østerskjerninge.

P. Rasmussen formente, endog at den gode Mand Kaj Lykke eller hans Fuldmægtig den rette 6te Ugesdag, som Hr. Mads blev kaldet, ikke mødte, vidstes ikke den gode Mand at forbigaa jo af Provsten at indføres som den bedste Kaldsmand udi Hundstrup Sogn; om den gode Mand det ikke vil underskrive, kan de ikke dertil; men de formente, at efterdi den rette 6te Ugesdag var kommen, kunde de ikke anderledes, end jo Kald ske skulde, efterdi Kgl. Majst.s Forordning derom udtrykkelig formelder, at inden 6te Ugesdag Præst udi Sogn bør indsættes, hvorfor Sognemændene saavel som de rette Kaldsmænd deres Frihed sig ikke vilde lade fratage. Ydermere formente han, at

efterdi Kgl. Majst. naadigst har bevilliget og tilladt den gode Mand Erik Kaas Stolestade og Begravelse i Østerskjerninge Kirke, saa formenten han og, da ogsaa Præstegaarden ligger i Østerskjerninge Sogn, og videre, at Recessen omtaler, »at hvor Adel er i Sognet osv.«, at have lige saa høj Frihed til at kalde som den gode Mand Kaj Lykke.

P. Børtning svarede hertil paa sin Husbondes Vegne, at paa den gode Mand Erik Kaas's Frihed har han intet at præterdere, mens indstiller det for de gode Herrer, som derudover blive tilkjendte at dømme. Herefter vare de paa begge Sider Thingsvidner begjærendes.

Den ³¹/₁₀ s. A. lod P. Rasmussen stævne Kaj Lykke til Vidner at paahøre angaaende Præstekaldelsen. Anders Møller i Gundestrup, H. Olsen i Hundstrup, L. H. Smed i Mynderup vidnede under Ed efter Recessen, at det var dem i Guds Sandhed vitterligt, at da Hr. Eggert var afgaaet ved Døden 30 Juni, som var en Lørdag, og da Dagen var kommen, at Almuen skulde udvælge Fuldmægtige til at kalde en Sognepræst igjen, gave de dem uværdige Fuldmagt, den gode Mand Kaj Lykkes Bønder saavelsom de andre, og forholdtes det med at kalde fra den 30te Juni til den 5 August, som var den sidste Søndag af de 6 Uger, den gode Mand Kaj Lykke til Vilje, om han imidlertid vilde fremskikke nogen paa Kaldet at lade sig høre, hvilket den gode Mand Erik Kaas lod Sognemændene saavelsom dem og Kaldsmændene ombede, at de vilde være tilfreds med at lade Kaldet opstaa til den sidste Søndag af de 6 Uger, at man der forinden Kaj Lykkes Vilje om samme Kald kunde fornemme, paa det at alting kunde være lovlig. Da nu den sidste Søndag var kommen af de 6 Uger, som var den 5 August, og Kaldet efter Kgl. Mandat endelig ske skulde, da gave de Hr. Mads Gregersen Kald paa menige Sognemænds Vegne, og var der den Dag saavelsom ejheller tilforn ganske og aldeles ingen Modsigelse fra Kaj Lykke eller Fuldmægtig enten mundtlig eller skriftlig i nogen Maade, mens meget mere sagde

Niels Smed i Hundstrup det, at han paa Kaj Lykkes Vegne gav Hr. Mads Gregersen Kald, og de andre Kaj Lykkes Tjenere raabte tillige, at de vilde have Hr. Mads Gregersen til deres rette Sognepræst. Derefter fremstod og for Retten Hans Ibsen i Mynderup, Rasmus Markussen, Jens Hansen og Eggert Hansen *ibid.*, og en efter anden vidnede, som fornævnte tre Kaldsmænd havde vidnet. Item og fremstod Iver Pedersen, Degn i Østerskjerninge, og vidnede, at Kaldsmændene i Østerskjerninge og Hundstrup Sogne, som kaldte Mads Gregersen, var Fuldmagt givet af Kaj Lykkes Tjenere saavel som de andre, og Kaldet skete den sidste Søndag af de 6 Uger, af Aarsag det saalænge var opstaaet, at Erik Kaas bad Kaldsmændene og Menigheden om, at det saalænge maatte bero, om Kaj Lykke imidlertid vilde fremskikke nogen paa Kaldet at lade sig høre, og da Hr. Mads Gregersen var kaldet, var der ingen Modsigelse skriftlig eller mundtlig af Kaj Lykke eller hans Fuldmægtig, mens meget mere mødte N. Smed af Hundstrup i Østerskjerninge, da Hr. Mads var kaldet i Hundstrup Kirke, og sagde: »Jeg giver Hr. Mads Gregersen Kald paa Kaj Lykkes Bønders Vegne«. Da spurgte Hr. Mag. Henning ham ad, hvad Fuldmagt han havde dertil. Da sagde han: »Vi skulle raadføre os med den gode Mand Erik Kaas, saavel som Provsten, hvorfor vi give Hr. Mads Gregersen Kald«. Ydermere vidnede han, at siden den gode Mand Erik Kaas har erlanget Kgl. Mjst.s Tilladelse at have Stolestade og Begravelse i Østerskjerninge Kirke¹⁾, som ham af Kgl. Mjst. Ridefoged, Ove Madsen paa Nyborg Slot, og Provsten, Hr. Peder Skaaning i Svendborg, er udvist, da har han med Frue, Børn og Folk stedse søgt

¹⁾ Den ¹⁵/₇ 1647 tilstaar Kongen Erik Kaas Begravelse og Stolestade i Østerskjerninge Kirke, dog saa, at han selv bekoster og indretter saadant, at han ofrer til Egeense Præst som hidtil og ikke dermed vil befri sine Bønder for Skat i Ø-Sk. Sogn og perpetuerer 100 Rd. in Spec. til Ø.-Skjerninge Kirke. Denne Frihed fik han, vel nærmest som Følge af denne Strid, bekræftet den ¹¹/₁₁ 1661.

Østerskjerninge Kirke og der ofret Præsten og Degnen og holdt den for sin Sognekirke, og hans Bønder have altid indtil Krigen givet Kongeskat; men nu har den gode Mand i 3 Aar brugt en af sine bedste Gaardes Grund til en Ladegaard under Lindskov. I lige Maade vidnede han, at paa den Gaard i Østerskjerninge, kaldet Holm, har der boet Bønder paa i 100 Aar og over, og de have gjort Ægt og Arbejde og ydet Landgilde ligesom af en anden Bondeggaard, og er den halve Del deraf nu øde. — Samtlige Bønder i Østerskjerninge samtykkede Degnens Vidne.

Fremdeles vidnede Jens Lærke af Egense, at det var ham i Guds Sandhed vitterligt, at Erik Kaas formedelst jus patronatus til Hvidkilde ingen belejlige Stolestader har i Egense Kirke, saa at hans og Frues Stader ere bag Hvidkilde Folks Stader og lige ud for en Pille og saa lille, at der ikke kan staa mere end 2 Personer, og han har ikke nogen Begravelse der i Kirken uden en liden Grav, hvor hans Forældre ligge, og hvor ingen flere kan faa Rum, og er den under hans egen og Hvidkilde Folks Stole, og har han eller hans Forældre før ham aldeles ikke havt nogen Frihed til der at kalde Præst; han har og altid givet Egense Præst sit Offer, siden han fik Frihed i Østerskjerninge Kirke.

Dernæst fremlagde Peder Rasmussen Egense Præsts, Hr. Jenses, skriftlige Vidne:

»Kjære Peder Rasmussen, synderlig gode Ven! Efter-
som I paa min gunstige Junker Erik Kaas's Vegne be-
gjærer min Underretning anlangende Hs. Velbhds. Stole-
stader i Egense Kirke, da er det jo vistnok for Øjne at
se, at Hs. Velbhds. saavel som velb. Frues Stolestader ere
noget trange og næppelig derudi Rum til 3 Personer.
Anlangende mit Offer og andre Velgjerninger, har Hs.
Velbhed, altid ladet sig befinde meget from og liberal, saa
jeg ham paa det ydmygeligste betakker og mig til Hs.
Velbheds Tjeneste og Velbefald stedse bepligter, ønskendes
Hs. Velbhed. al Taksigelse og Belønning af Gud den Aller-

højeste, og Hs. Velbhed. med alt, hvis ham er kjært, Velstand, Lykke og Salighed evindeligt, det jeg og vil have Eder paa Eders Anmodning venligen tilsvaret, og til sligt stændig at være til Thinge, eller hvor behov gjøres, mig tilbørligen og paa det underdanigste obligerer og bepligtiger. Gud befalet!

Egense Præstegaard, ¹¹/₁₀ 1660.

Jens Søffrensen Bjerg«.

2.

Nogle Efterretninger om Hr. Jakob Jakobsen Holst, kaldet „den onde“, Sognepræst til Kjøng i Fyn.

(Uddragne af Baag Herreds Thingbøger).

Hr. Jakob var en kort Tid Kapellan hos den gamle stridbare Præst i Kjøng, Hr. Henning Clausen Bang. Forholdet mellem Præsten og hans Medtjener var ikke det bedste, og Menigheden delte sig i 2 Partier, af hvilke det ene, med Degnen Claus Henningsen (Søn af Præsten) i Spidsen, holdt med Præsten, det andet med Kapellanen.

Den ¹⁶/₁₀ 1665 fører Ridefogden paa Hagenskov paa Hr. Jakobs Vegne nogle Vidner angaaende et forargeligt Optrin, der den ²⁴/₉ s. A. fandt Sted i Kjøng Kirke. Ladefogden paa Søholm mødte i Retten og fremlagde sin Frues og hendes Datters skriftlige Vidnesbyrd:

„Eftersom vores Lehnsmænd, vor højtærede gode Broder, Niels Banner, har ladet os underskrevne citere til Baag Herredstthing, vor Videnskab, hvorledes det gik til i vor Sognekirke Kjøng den 24 Septbr., at vedstaa, saa er det vort skriftlige Svar, at vi saa, Jens Hansen i Kjøng gik op og ofrede til en Fange i Tyrkiet. Den Tid han havde ofret, slog han paa Alteret med sin Haand ret højt, saa Præsten undsatte sig derved og saa, hvem det var, og Kalk og Disk stod paa Alteret, og strax derefter berettede Præsten en 20 Personer, som under vare, og han kom vel

derfra. Og da Hr. Jakob siden efter Øvrighedens Befaling først tilspurgte en Dannemand meget vel, da, der han kom til Jørgen Hansen i Kjøng, var det hans Stykke, han havde lært, at han sagde: »I har saa prædike for mig i Dag, saa jeg skal prædike for Eder igjen« — det var hans Ord til Hr. Jakob. Dette forskrevne i alle Ord ere vi begge underskrevne gestændige og ville være gestændige, naar videre paakræves. Og bekjender jeg Margrethe Aschersleben videre, at den Tid Hr. Jakob prædikede, og jeg sad nedvendt i Kirken, saa jeg, at Jørgen Hansen i Kjøng lo ad Hr. Jakob og truede ham med sin Haand, saa jeg undrede mig, at Præsten kom vel fra sin Prædiken, og derfor maatte lade det sidste Stykke af Prædiken forblive uforklaret. Dette forskrevne bekjende vi baade for Retten ved Gud, og for Gud den højeste Ret, om behov gjøres, og dette vort Vidne at indlægge for Retten vi Fuldmagt give Søren Iversen, vor Tjener. Dette forskrevne stadfæste vi Ord efter Ord med vore Hænders Underskrift.

Søholm, 16 Okt. 1665.

Hildeborig Aschersleben

Margrethe Aschersleben.

Niels Schinkels. Eg. Hd.

Eg. Hd.

Claus Degn vilde intet af dette have hørt eller set, »da han tog vare paa Sang«.

Thomas Skolemester saa, at Jørgen H. slog i Alteret med sin Haand, saa det klirrede i Kalk og Disk, og Hr. Jakob sagde: »Det var kjønt!«

Jørgen Jørgensen vidnede, at da Prædiken nævnte Dag var ude, gik Hr. Jakob først til Lavrids Pedersen i Holte og tilspurgte ham, hvad han vidste af Prædiken, og da han gik fra ham, kom han til J. H. og spurgte ham, hvad han havde lært af Prædiken. Da sagde J. H.: »Jeg har saa i Dag hørt jeres Prædiken, at I skal faa min at høre paa et andet Sted«.

Jens Gregersen vidnede, at han saa J. H. slaa op og ned med sin Haand og dernæst holde den op mod Præsten.

Ligesaa vidnede flere af Menigheden.

Den ⁸⁰/₄1666 kjender Herredsfogden: Da, eftersom med tvende Adelspersoner saavel som andre godt Folk bevises, at Jørgen Hansen i Kjæng sig udi Kjæng Kirke for nogen Tid imod Præsten sig meget dristig og grovelig paa det hellige Sted har forholdt, da ved jeg ham ikke at befri, han jo bør for sit usømmelige Forhold at stande aabenbar Skrifte og efter Formue en god Mulkt til de fattige at udgive.

J. Hansen efterkom ikke Dommen, hvorfor han den ⁴/₂1667 søgtes med 6 Hørings Proces. J. H. fremstod og benægtede, at han ikke slog i Alteret, men lagde en Skilling med to Fingre, mulig noget haardt. Endvidere fremlagde han et skriftligt Indlæg, hvori han erklærer, at han havde været indstævnet for Consistoriet med Hr. Jakob angaaende samme Sag, og de der bleve saaledes forligte, at Hr. Jakob skulde tilfredsstille ham for unødig Trætte, og Herredsdommen ikke komme Jørgen H. til Forhindring, men Præsten røgte nogle Ord paa Prædikestolen efter Bispens Befaling. Siden havde Hr. Jakob ogsaa 2 Gange havt ham til Alters og trolovet og ægteviet ham. Videre fremlagde han et Sognevidne udstædt af Hr. Henning og flere Sognemænd, hvori blev givet Jørgen Hansen og Børn (af første Ægteskab) det bedste Skudsmaal for Liv og Færd i Mark og Maal, paa Sti og Stræde, i Hus og uden Hus.

Da blev udmeldt 6 Mænd, der fremstode for Retten og hver tvende toge i hverandres Hænder, lovsøgte og fordelte Jørgen Hansen i saa Maade, at eftersom med Thingsvidner og Dom for dem er gjort bevisligt, Sagen i sig selv rigtig at være, og den udstædte Dom ej af J. H. er efterkommet, da eftersom J. H. for den Sag er lovlig forfulgt, saa tilfandt de ham og for den Sag at være lovsøgt og fordelt efter Loven.

Da den gamle Præst i Vaaren 1666 resignerede, (han døde næppe før i Høsten s. A., thi der blev først skiftet

efter ham ^{16/10}1666¹⁾), blev Hr. Jakob kaldet af de udvalgte 7 Kaldsmænd, der vel sagtens have hørt til hans Parti, hvorved dog og maa bemærkes, at han var yndet af Lehnsmanden Niels Banner. Modpartiet var dog ikke tilfreds med denne Afgjørelse, men traadte sammen og udmeldte 7 andre Kaldsmænd, der kaldte Mag. Claus Prebjørnsen, en Søn af Prebjørn Clausen i Langsted, der var Ridefoged over Rigsadmiral Henrik Bjelkes fynske Gods. — Den deraf flydende Retssag er dog mere vidtløftig end oplysende, da Vedkommende søgte at rense sig for al Deltagelse, selv de 7 ulovlige Kaldsmænd vilde ikke vide af, at de havde underkrevet noget Kaldsbrev, men kun en ydmyg Begjæring om at faa Hr. Claus til Sognepræst. Det blev dog oplyst, at Degnen især havde været virksom ved denne Lejlighed, og at Herredsfogden i Vends Herred, Lavrids Nielsen i Norup, havde »digtet« samme Brev, »dog havde han ikke selv villet skrive det«.

Under disse Omstændigheder er det vel muligt, at Hr. Jakob ikke saa ganske har fortjent sit Tilnavn.

¹⁾ Hr. Hennings Kreditorer bleve ved Skiftet tilfredsstillde for de $\frac{5}{6}$ af deres Fordringer. Hr. Jakob blev gift med Enken.